

KADIN BEDENİNİN TIBBİLEŞTİRİLMESİ

PROF. DR. NÜKET ÖRNEK BÜKEN
Hacettepe Üniversitesi
Tıp Fakültesi
Deontoloji-Tıp Etiği ve Tarihi AD
buken@hacettepe.edu.tr

Foucault, yönetselliğin özellikle yaşamla ilgili sorunları tıbbileştiren, kriminalize eden ve etik hale getiren, böylelikle insanın var oluşuna ilişkin olayları yönetilmeye uygun bir şekilde gerçekleştiren bir düzen içerisinde gerçekleştiğini gösterdi. Başka bir deyişle Foucault'nun çalışmaları, kadınlık, erkeklik gibi tarih dışı gerçeklikler olarak sunulan bir toplum düzeninin, iktidar düzenlemeleri çerçevesinde oluşturulan geçici hakikatler olduğunu ifşa ediyordu. Foucault tıbbileştirme ve kriminalize etme pratiklerinin kadın bedenini modern bir hakikate evrilten gücünü ortaya koyması nedeniyle söylem analizlerinde ve (her ne kadar çalışmaları kadın odaklı olmasa da) feminist çalışmalarda ayrıcalıklı bir yer edindi. Tıbbileştirme ve kriminalize etme pratikleri eski kültürlerde ayrı ve sabit bir alan olarak tanımlanmış cinsel oluşu çift kutupluluğa indiriyor, bu kutupları sabitliyor ve sınıflandırma içinde belirsizlik içinde kalanları hastalık ve suç kategorileri altında inceliyordu. *Beden-ruh/zihin, zaman-mekan, dişi-eril, sıcak-soğuk, ölüm-yaşam* gibi hallerin birbirine dönüştüğü bir dünyanın kaybı, doğumun ve dönüşümün sadece cinsel üreme kapasitesi olarak kadın bedenine tıbbi "tıktırıldığı" modern bir dünyayı serimler.

Illich, modern cinsiyet kavramının insanın mekân ve zaman algısının, araçlar kullanarak yaşam için gerekli ürünleri yetiştirebilmesinin ayrılmaz bir koşulu olan premodern "gender" kavramından kopmuşunu söylerken aynı bilgiyi yineleyecektir. Gender bağlamından koparıp cinsiyetleştirilen insan varoluşu, üreme özelliğini ifade eden bir parçalılığa sahiptir. Illich'in formülasyonunda ise "genderin asimetric bütünleştiriciliği toplumsal cinsiyeti oluşturan homojen karakteristiklerin kutuplaşmasına karşın durur." Cinsiyetin simetrik ikiciliğine karşı "gender" asimetric bir bütünlüğü işaret eder.

Kadınların bilgileri kendi bedenlerinin ötesinde yaşamın dönüştürülmesi için gerekli ve hayatiydi ve kadınlardan kadınlara aktarılan bilgi, bir tür ağ vazifesi de görmektedir. Kadınlardan çocuk düştürme için yaptıklarını kullandığı ağaçların devlet tarafından özellikle ortadan kaldırılması, sağaltıcı bilgilere sahip ya da sahip olduğu iddia edilen kadınların cadılar olarak yakılması bedenler üzerinde modern tıbbin kendi kendine ka-

zanılmış gibi görünen otoritesinin tarihsel zor koşullarını ifşa etmektedir. Kadınlar geleneğin ve bilgisizliğin kurucusu olarak aydınlanmanın önünde büyük engeller gibi görülerek özellikle çocuk bakımının yönetimi kadından erkeğe, devlete geçirilmeye çalışılmaktaydı. Tıbbileştirmek ve kriminalize etmek, kadının kendisine ilişkin bilgisinin elinden alınmasına ve bedenle arasına devletin ve kurumlarının tıbbi dilinin girmesine neden olur. *Aydınlanma döneminde ebe kadınlık hamile arasındaki ilişkinin içinde genellikle genç erkek doktorların dahil edilmeye çalışılması, doğuma "yardımcı" olması beklenen yaşlı ebe ve genç doktorlar arasında büyük otorite problemlerine neden olmakta ve ebeler "doğanın kölesi" olmakla suçlanmaktaydı.* Kadın ve bedeni arasına sızan iktidarı bu örnekler çok iyi anlatmaktadır.

Foucault'nun bedenleri disiplin etme tekniği olarak tıbbileştirme tespiti, dolaylı olarak kadının cinselleştirilmesi eğilimine dikkat çekmesi açısından önemlidir. Kadının üremeye dönük özelliklerinin aşınlaştırılmasıyla mümkün olan modern tıbbileştirme, kadını temsil eden organın dönüşmesi, doğum da dahil olmak üzere her türlü belirtinin hastalık gibi ele alınmasına ve "kadın bedeninin patolojikleştirilmesine" neden oldu. Tıbbileştirme cinselleştirmeyle birlikte nasıl gerçekleştiği, tıbbi illüstrasyonlarda kadın bedeninin göze çarpan kısımlarıyla belirginlik kazandı. Bu temsil kadını "cinsel" varoluşuyla, erkeği ise cinsellikten azade kılınmış gibi duran aktif ve hareketli varoluşuyla, kaslarıyla resmetti. Yine, kadınlığı tanımlayan organların tıbbin farklı tarihsel evrelerinde değiştiğini görmek de bu açıdan ilginçti.

Jean Baudrillard'e göre tüketim toplumunda ruhun yerini alan bedenin etrafı sağlık, perhiz, tedavi, arzu gibi söylenecece kuşatılmıştır. En güzel tüketim nesnesi ise kadın bedendir. Bin yıllık bir püritanizm çağından sonra fiziksel ve cinsel özgürleşme biçimi altında kadın bedeninin yeniden keşfi ve reklâm, moda, kitle kültüründeki mutlak varlığı bedenin günümüzde kurtuluş nesnesine dönüştüğünün tanığıdır. Beden bu ahlak ve ideolojik işlevde tam anlamıyla ruhun yerini almıştır. Reklâmlar bireyi yatanım nesnesine dönüşen bedenleri keşfetmeye davet eder. Kadının "sıcaklığı" modern mobiliteyi takımının sıcaklığının ayusudur. Bu bir 'ambiyans' sıcaklığıdır. Yeni cinsellik işlevsel bir konuttaki sıcak ve soğuk renkleri oyunu gibi sıcak ve soğuktur. Erotik olan artık arzuda değil göstergelerdedir. "Kadının bedeni reklâmda görülen diğer cinsiyetsiz ve işlevsel nesne-

lerin türdeşi olur. Güzellik ve erotizm birbirinden ayrılmaz ve ikisi birlikte bedenle ilişkinin bu yeni etiğini oluşturur. Kadın için olduğu kadar erkek için de geçerli olan güzellik ve erotizm dişil ve eril kutuplar olarak birbirinden farklılaşır; Prineizir ve atletizm...

Çağlar boyu "insanlık" adına ve "insani" amaçlarla davrandığımızı iddia eden tıbbin pek çok alanında artık hastalık tanıları güvenilir değildir. Dahası hastalık kriterlerinden pek çoğu "ideal" ve "kusursuz" insana göre tanımlanmıştır. Tıbbin hastalık kriterleri imkânsız bir eşiği "normal" diye insanlığa dayatmakta ve sonra bu eşiklerin altında kaldığı için insanların iyili-

orak hücre anemililer, araba kullanabilecek olanlar, çalışmaktan uzak duracak olanlar, kilit altında tutulması gerekenler, suç işleyebilir ve işlemeye yatkın olanlar... etiklediler. Zamanla işlerinde yetkinlik kazandıları: ellerindeki bir cetvelle toplumu ölçmeye, biçimlemeye ve ona göre standardize etmeye kalkıştılar. Artık "toplum bir kliniği ve insanlar kan basınçları sürekli gözlenen ve normal sınırlar içinde düşecek şekilde ayarlanan hastalardı. Belki de piyasa ile kusursuz biçimde eklemlendiği için kardiyo- loji ve psikiyatri alanı bu süreçte avının öncüsü ve nirvana noktası oldu. Herkes rakamlara boğuldu: kafa çapı, kol uzunluğu, bel ge-

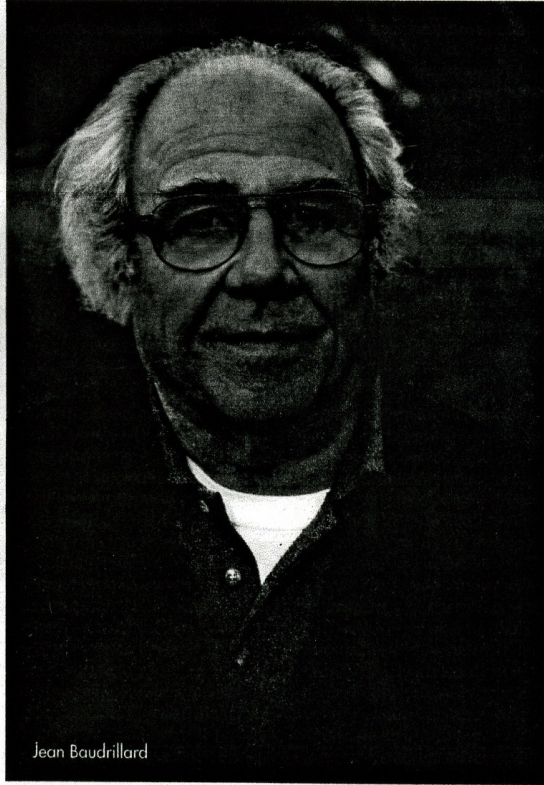
ce destek verse de yine de istenildiği kadar müşteri yaratılmıyordu. Korku ve güvensizlik hedeflediği kadar körtüklenmiyordu. Toplum yaşayarak öğrendiği gerçekleri bir çırpıda unutmuyordu. O halde gerçekler yeniden yazılmıyordu. Ve sponsor firmalar yeniden yazmaya başladılar gerçekleri. "Kalp yaşı", "akciğer yaşı" uydurmaları bu sayede yaratıldı. Kritik moral eşiği aşılmış ve "günahsız" olan ilk taşı atmıştı. Gerisi kendiliğinden gelecekti... Ama "insan"ları düşündüklerini iddia edenler, bir insana hastalık tanısı konulunca onun neler hissettığını hiç ama hiç düşünmediler. Profesyonelliğin bunu gerektirdiğini düşündüler belki de. Ayrıca onların çoğu tıp mesleğini öğrendikleri ve sürdürdükleri bir yaşamda Illich'in ve Foucault'un adını dahi duymamıştı. Profesyonel egemenlik, klinik, sosyal, kültürel ve simgesel iatrojenez kavramlarından bihaberdi. Hekimliğin temel fonksiyonunun çağlar maskeinden bu yana "gerçekleri maskelemek" olduğunu hiç görememişlerdi. Eğitim sayesinde kortikal faaliyetleri öylesine formatlanmış ve ayrılaştırılmış ki, onlara göre her sorunun nedeni insan ve onun genetiğiydi. İşin en kötüsü bu çarpıklık tıbbin bir ya da birkaç alanında yaşanmıyordu. Tıp bu zihniyet dünyasına tümüyle teslim olmuştu: Bu nedenle kot kuşlama işi nedeniyle genç insanların ölümü silikaya bağlanıyordu; evet, yıllar önce Illich'in söylediği gibi artık "tıp kurumu sağlık için büyük bir tehlike haline gelmişti" ve bu "tıp sisteminin iflas etmekten başka yapabileceği bir şey yoktu."

Hekim tıp kurumunun uygulayıcısı olarak aslında olup bitenin primer sorumlusu değil sadece amaca araç konumundaki kurbanıydı. Sağlığı, insanın birey olarak özelliğini yetkinleştiren bir yerden, toplumsal ilişkiler bağlamında yeniden tanımlayan bir kültüre ihtiyacımız var ve bunu gerçekleştirmenin yolu da tıpta insan bilimlerinden -medical humanism- geçiyordu.

Ölüme karşı savaşım veren bir tıba değil, yaşamı insanileştirmeye çalışan bir tıba ihtiyacımız var. Sağlığın sadece eşitlik değil özgürlük olduğunu, insanı özgürleştirmeyen bir sağlık politikası ve sağlık algısının ve bu şekilde verilen sağlık hizmetinin herkese eşit olarak ulaşmasını, aslında faizmin herkese ulaşması olduğunu anlamak zorundayız.

Ve belki de yanlış bir şekilde sağlığa yanıtı arayıp durduğumuz insanın var oluşsal eksikliğini tamamlayacak olan asıl ilacın; ötekini kabul etme, karşılıksız yardım ve doğanın gerçeklerine saygıda saklı olduğunu anlayacağız.

Kim bilir?

Jean Baudrillard

ğ i için onları kontrol altına almaya çalışmaktadır. Sağlık alanında günümüzün geçerli söylemi hastalıkların kontrolüdür artık. Çağ kontrolü çadırı. Büyük birader bir kez daha tıp sayesinde herkesi gözetlemekte ve kontrol altına almaktadır. Hiç kuşku yok ki "düzen" tıba bu hizmetinin karşılığını fazlasıyla ödeyecektir. Her imtiyaz bedelinin ödendiği bu dünyada, hekimler de kendilerini bahşedilen bu imtiyaz bedelini ölümcül bir başarı beklentisine tabi kılmamak ödediler. Hekimler de diyalektik çatışmanın yaşadığı hayatta bu beklentinin altında ezilmemek için zorlandılar, kendilerini hakikatın biricik sözcüsü ilan ettiler. Herkesi tüberkülozular, alkolikler,

nişliği, boyun çevresi, kolesterol düzeyi, ruhsal ölçek puanları ile başlayıp sonu gelmeyecek biçimde süren numaralar yaşamı nizamlı yaptırdı. Herkes sağlığının "kontrol" altında olması için numaralardan emrine uymaya çağrıldı. Zaten gün sağlığın değil, riskin günüyüdü. "Kırmızı giyen" Kalp Tanrı'sı, herkesi kalp "riski"ni öğrenmek için cep mesajları atmaya zorladı. İnsan da piyasalaşan bu dünyada riskleri bilerek önceden önlem almıyordu. Her yerde her sorun "önleyici savaş" doktrinine göre "çözülüyor" ve dünya bu paradigma çerçevesinde yeniden dizayn ediliyordu. Ama yine de işler iyi gitmiyordu: herkes bu süreçte dahil oluyordu. Her ne kadar check-up'lar bu süre-